

Поэтика стихосложения менялась: от классического стиха к верлибру. Неизменными оставались дорогие автору ценности, на первом плане – жертвенное служение идеалу свободного человека, поклонение матери, преданность слову, воплощающему Дух в несовершенном человеческом мире.

Ключевые слова: лирика Евгения Сверстюка, андеграундная украинская поэзия, экзистенциальные мотивы, знаковые образы, интертекстуальность, идеалистическая направленность.

Nadia Koloshuk. “Only a word lays track”: existential reasons and idealistic world view are in the lyric poetry of Yevhen Sverstiuk. The article deals with posthumous poetic collection of Yevhen Sverstiuk “Written with a blue wing”, about the outlines of its object-image world. Research aim is to distinguish leading existential reasons, to trace their evolution, to research the personal touches of poetic technique. From the beginning, in the lyric poetry of Yevhen Sverstiuk there were neither tracks of soviet ideological dogmas nor pro-soviet reasons. His lyric poetry is a philosophical, intellectual, marked by an idealistic world view. Reasons of time and unsteadiness of human existence became leading reasons. Intertextual saturation, patriotic fervor, serious intonations of self-examination of lyric subject are main in a figuratively-stylistic palette. Author's dear values were remained unchanging, on the first plan is sacrificial service to the ideal of free man, worship of Mother, devotion to the word, which incarnating Spirit in the imperfect human world.

Key words: lyric poetry of Yevhen Sverstiuk, underground Ukrainian poetry, existential reasons, sign characters, intertextuality, idealistic orientation.

Стаття надійшла до редакції 27.02.2016 р.

УДК 821.161.2 – 14.09

Світлана Криворучко

**ПІДТЕКСТ ПОЕЗІЙ Є. О. СВЕРСТЮКА
«НЕ ЯВЛЯЙСЯ МЕНІ У СНАХ...» ТА І. Я. ФРАНКА
«ЧОГО ЯВЛЯЄШСЯ МЕНІ У СНІ»**

Українські поети І. Я. Франко і Є. О. Сверстюк у ліриці «Чого являєшся мені / У сні?» 1896 р. та «Не являйся мені у снах» 1972 р. втілили прихований сенс власних відчуттів, у яких іноді «читаються» біографічні елементи та історичні події. Їхнім поетичним висловлюванням притаманне деформування загальнозрозумілих смислів, що на рівні семантичної двоплановості формує підтекст, який впливає на своєрідність ідіостилю. Спільність і схожість І. Я. Франка та Є. О. Сверстюка відзначається саме у підтексті, якому властива «українська»

© Криворучко С., 2016

самоідентифікація, ототожнення себе-поета із міцним українським пластом культури, який породив подолання національного комплексу неповноцінності на рівні індивідуального світовідчуття. Підтекст віршів поетів втілено на рівні тропів. Спільною виявляється алюзія-перегукування першого рядка Є. О. Сверстюка «Не являйся мені у снах», яка відсилає до першого рядка І. Я. Франка «Чого являєшся мені / У сні?»).

Ключові слова: І. Я. Франко Є. О. Сверстюк, підтекст, тропи, поезія, художній образ.

Лірика, есеїстика і публіцистика Євгена Олександровича Сверстюка привертає увагу сучасних українських літературознавців, які намагаються осмислити складність розвитку української літератури другої половини ХХ ст. в умовах тоталітарного режиму. Дослідник І. Кошелівець [1] виокремлює трьох українських поетів цього періоду – Івана Дзюбу, Івана Світличного та Євгена Сверстюка, які протистояли ідеологічному тиску держави, що відображено віддзеркалення у їхній творчості. І. Кошилевиць порівнює сучасників із погляду розкриття сучасної фальші у віршах, неприйнятті існуючого державного режиму. Українські дослідники порівнюють поезію Є. Сверстюка із творчістю В. Стуса [2], намагаються вписати його здобутки у світовий та український літературний дискурс. У центрі уваги дослідників – політична домінанта творчості Є. Сверстюка та факти його трагічної біографії.

Пропонуємо поглянути на лірику Є. Сверстюка з погляду категорії ліричного героя, естетичної своєрідності тропів. Мета статті – проаналізувати ліричного героя поезії Є. О. Сверстюка, виявити алюзії та простежити прояви традиційності.

Вірші українських поетів Євгена Олександровича Сверстюка (1928–2014) та Івана Яковича Франка (1856–1916) розділяє часова відстань людського життя – 76 років і поєднує палке бажання висловити свою національну українську самобутність, що реалізувалося у необхідності «творити» українською мовою, що є, на жаль, подвигом, навіть у наш час. У поетів «спільне» виявляється у тому, що вони обидва існували у системі колонії. Є. О. Сверстюк жив і постраждав (заплатив власною кров'ю і свободою за відстоювання української ідентичності) у часи Радянської імперії, коли Україна перебувала у статусі «молодшого брата», а українська мова вважалася «варварською» / селянською. Особливо трагічними були для Є. О. Сверстюка 60–70-ті роки ХХ ст.: починаючи з 1959 р., поет порушує проблему «заборони» або

«небажання» помічати наявність і розвиток української літератури і мови, про що він не соромився висловлюватися, однак, за що його все ж таки звільнили з роботи (1972 р.), а з часом посадили у в'язницю (1973 р.) та відправили у заслання до 1979 р.

Вірш Є. О. Сверстюка «Не являйся мені у снах» 1972 р. [3] написано у перехідний період поета, коли він перебуває на межі активно-висловлюючогося-звільненого-вільного-заарештованого-засудженого-полоненого. У цій кризовій ситуації відбувається осмислення власної правоти, в результаті чого формується переконаність у своїй єдино можливій для порядного інтелектуала позиції, що втілюється у поезії.

І. Я. Франко жив і «постраждав» у Польщі, яка сприймала на межі ХІХ–ХХ ст. Галичину як власну колонію. Викладання у Львівському університеті у ті часи здійснювалося польською мовою, а до української мови офіційний уряд ставився як до «варварської». І. Я. Франко відчував внутрішню потребу розвивати рідну українську мову, і, звичайно, аксіоматичним є судження про його міцний вплив на розвиток української літератури і мови та про те, що його доречно вважати засновником української літературної мови і традиції.

Українські поети І. Я. Франко і Є. О. Сверстюк у ліриці втілили прихований сенс власних відчуттів, у яких іноді «читаються» біографічні елементи та історичні події. Їхнім поетичним висловлюванням притаманне деформування загальнозрозумілих смислів, що на рівні семантичної двоплановості формує підтекст, який впливає на своєрідність ідіостилю. Спільність і схожість І. Я. Франка та Є. О. Сверстюка відзначається саме у підтексті, якому властива «українська» самоідентифікація, ототоження себе-поета з міцним українським пластом культури, який породив подолання національного комплексу неповноцінності на рівні індивідуального світовідчуття. Підтекст віршів поетів втілено на рівні тропів. Спільною виявляється алюзія-перегукування першого рядка Є. О. Сверстюка «Не являйся мені у снах», яка відсилає до першого рядка І. Я. Франка «Чого являєшся мені / У сні?».

Вірш І. Я. Франка «Чого являєшся мені у сні?...» із збірки «Зів'яле листя» написано 1896 р. У віршах І. Я. Франка і Є. О. Сверстюка простежується підтекстуальне перегукування поетів крізь час. Обидва вірша створено «сорокарічними» мужчинами: І. Я. Франко написав «Чого являєшся мені у сні?...» у 40 років.

Чого являєшся мені
У сні? *(повтор)*
Чого звертаєш ти до мене
Чудові очі ті ясні,
Сумні,
Немов криниці дно студене? *(метафора – холод)*
Чому уста твої німі?
Який докір, яке страждання,
Яке несповнене бажання
На них, мов зарево червоне,
Займається і знову тоне *(метафора – нездійснений поцілунок)*
У тьмі?

Чого являєшся мені
У сні? *(повтор)*
В житті ти мною згордувала
Моє ти серце надірвала,
Із нього визвала одні
Оті ридання голосні –
Пісні. *(ідея – сублимація)*
В житті мене ти й знать не знаєш,
Ідеш по вулиці – минаєш,
Вклонюся – навіть не зирнеш
І головою не кивнеш,
Хоч знаєш, знаєш, добре знаєш, *(повтор)*
Як я люблю тебе без тями,
Як мучусь довгими ночами
І як літа вже за літами
Свій біль, свій жаль, свої пісні
У серці здавлюю на дні. *(ідея – кохання-хвороба)*

О ні!
Являйся, зіронько, мені! *(персоніфікація)*
Хоч в сні!
В житті мені весь вік тужити –
Не жити.
Так най те серце, що в турботі,
Неначе перла у болоті, *(порівняння)*

Марніє, в'яне, засиха, – (*метафора*)
 Хоч в сні на вид твій оживає,
 Хоч в жалощах живіше грає,
 По-людськи вільно віддиха,
 І того дива золотого
 Зазнає, щастя молодого,
 Бажаного, страшного того
 Гріха! (*ідея - бажання*) [4].

Є. О. Сверстюк створив «Не являйся мені у снах...» у 44 роки.

Не являйся мені у снах
 Тут важкі безпросвітні сні (*епітет*)
 Не тулися в моїх думках
 Я тікаю і сам від них. (*ідея – втеча від кохання*)

Хочу знати, що десь там є
 Недосяжно далекий світ (*метафора – воля, свобода*)
 Де і сонце тобі встає
 І в росі усміхається цвіт (*персоніфікація*)

Уявляю тебе весь час
 На високій горі Дніпра (*метафора – Київ, мати*)
 Де в осіннім промінні раз (*епітет*)
 Нам примарився білий храм (*метафора – віра*)

Ти стоїш на молитві з дитям (*ідея – віра*)
 І жевріє твій спадок – честь
 Облітають хвилини життя (*ідея – екзистенційна цінність миті*)
 Тільки пам'ять
 І білий хрест (*ідея – віра, спасіння*) [3].

Отже, у ліриці обох поетів відбився світогляд зрілого чоловіка. Однак ліричний герой І. Я. Франка представлений як палкий невпевнений закоханий юнак, а ліричний герой Є. О. Сверстюка реалізований як розчарований коханий чоловік, який вимушений задушити у собі глибокі почуття, оскільки ним керує відповідальність стосовно коханої жінки. Перший рядок Є. О. Сверстюка «Не являйся мені у снах...» [3] відсилає читача до першого рядка І. Я. Франка «Чого являєшся мені у сні?...» [4]. Ліричний герой обох віршів звертається

до коханої жінки із проханням *нібито покинути його свідомість*. І. Я. Франко в античних традиціях зображує портрет коханої жінки, підтекстом якого є враження ліричного героя від чар кохання. Портрет коханої І. Я. Франко розкриває різноманітними тропами – епітетами: «чудові очі ті ясні...», «уста... німі»; порівняннями: (очі холодні, байдужі) «немов криниці дно студене», (уста, що викликають бажання) «неповнене бажання... мов зарево червоне тоне», (серце) «неначе перла у болоті»; метафорами – «хворе» серце ототожнюється із квіткою: «серце... марніє, в'яне, засиха», «пісня» дорівнюється розпачу, плачу: «Оті ридання голосні / – Пісні»; повторами: «чого являєшся мені у сні?...» [4]. Окрім тропів, продовжуючи античну традицію давньогрецької поетеси Сапфо, яка перша в європейській ліричній поезії зображувала кохання як хворобу, що з часом продовжив давньоримський поет Г.-В. Катулл, І. Я. Франко розкриває кохання як хворобливий стан ліричного героя: «Моє ти серце надірвала, / Із нього визвала одні / Оті ридання...»; «свій біль... у серці здавлюю на дні...» [4]. Підтекстуально І. Я. Франко зображує кохання без відповіді, ліричний герой мріє про жінку, яка для нього недосяжна і до якої він може наблизитися лише у сні. Безсвідоме ліричного героя тяжіє до сексуальної насолоди, яка передається метафорою палкої пристрасті: «хворобливе серце» «хоч в сні на вид твій оживає... зазнає щастя молодого, бажаного, страшного того Гріха!» [4].

Є. О. Сверстюк створює ліричного героя, якому притаманне почуття відповідальності. Він нібито відмовляється від коханої жінки, із якою йому не судилося бути не тому, що його не бажать, а через обставини, на які не можуть вплинути почуття закоханих. Тропами Є. О. Сверстюк передає принизливу гнітючу атмосферу соціуму, в якій опинився ліричний герой – за ґратами, позбавлений свободи, якому протиставляється оточення його коханої – вільне життя. Епітетами передається тюрма – «безпросвітні сні», «недосяжно далекий світ», який персоніфіковано («світ усміхається», «сонце встає») [3]. Відчуттям несвободи ліричного героя протиставляється воля його коханої – «де і сонце тобі встає», «в росі усміхається світ» [3]. Ліричний герой намагається відсторонитися від коханої зусиллям волі для того, щоб вона не постраждала через нього: «не тулися в моїх думках / я тікаю і сам від них» [3]. Метафорою «релігійності» представлено ймовірний вихід для коханих, який міститься у вірі в Бога (яка є забороненою) – «нам примарився білий храм» [3]. Ліричний

герой відчуває свою приреченість і розуміє, що жити віднині зможе лише у думках і спогадах коханої, а порятунком для нього буде її віра у Бога: «Ти стоїш на молитві з дитям / І жевріє мій спадок – честь... Тільки пам'ять / І білий хрест» [3].

Кохана Є. О. Сверстюка є алюзією Богородиці або Святої діви: «Ти стоїш на молитві з дитям...», яка представлена вірною дружиною і матір'ю, однак, яка має сміливість протиставляти себе системі – в антирелігійному соціумі у думках ліричного героя жінка молиться у храмі: «Ти стоїш на молитві...», у чому проявляється протест і передача релігійної культури нащадкам – «...з дитям...», що виховує силу духа у майбутніх поколінь [3]. Алюзія простежується і у відси­ланні до міфологічної постаті Либідь: «Уявляю тебе весь час / На високій горі Дніпра...» [3], оскільки у свідомості читача виникає слов'янський «міф» (жінка побудувала собі будинок за Києвом на високій горі, де жила сама, а оскільки їй було самотньо і сумно, вона весь час плакала і страждала), що візуально закріплено жіночою скульптурою, яка розташована на під'їзді до Києва.

Для обох віршів характерне зображення безнадійного, прирече­ного, нездійсненого кохання, розкриття сумних почуттів ліричного героя, звернення до коханої жінки лише у думках, оскільки розмову з нею, навіть у художньому світі вірша, не можливо здійснити.

Подальший науковий пошук доречно засередити на дослідженні еволюції образу ліричного героя поетичної спадщини Є. О. Сверстюка.

Список використаних джерел

1. Кошелівець І. Окремий Євген Сверстюк / І. Кошелівець // Українське життя в Севастополі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrlife.org/main/sverstuk/okremo.htm>
2. Творчість Євгена Сверстюка в контексті української та світової літератур [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gimnazija-vv.com/news/>
3. Сверстюк Є. О. Не являйся мені у снах [Електронний ресурс]. / Є. О. Сверстюк. – Режим доступу : http://spaces.ru/diary/?r=diary/read&id=2049604062&link_id=1595372&name=Vernagena&sid=4451161636916532
4. Франко І. Я. Чого являєшся мені у сні / І. Я. Франко // Франко І. Я. Твори. В 3 т. Т. 1. – Київ. : Наук. думка, 1991. – С. 133–134.

References

1. Koshelivets I. Okremyi Yevhen Sverstyuk [Separate Eugene Sverstyuk]. <http://ukrlife.org/main/sverstuk/okremo.htm> (in Ukrainian).
2. *Tvorchist Yevhena Sverstiuka v konteksti ukrainskoi ta svitovoi literatur* [Creativity Eugene Sverstyuk in the context of Ukrainian and world literature] <http://gimnazija-vv.com/news/> (in Ukrainian).

3. Sverstiuk Ie. O. Ne yavliaisia meni u snakh [Don't come to me in my dreams]. http://spaces.ru/diary/?r=diary/read&id=2049604062&link_id=1595372&name=Verhagena&sid=4451161636916532 (in Ukrainian).
4. Franko I. Ia. Choho yavliaieshsia meni u sni [Why you come to me in a dream?]. Tvory: V 3 v. V. 1. Kiev, 1991, pp. 133–134. (in Ukrainian)

Светлана Криворучко. Подтекст поэзий Е. А. Сверстюка «Не являйся ты мне во снах...» и И. Я. Франка «Зачем являешься ты мне во сне?». Украинские поэты И. Я. Франко и Е. А. Сверстюк в лирике «Зачем являешься ты мне / Во сне?» 1896 г. и «Не являйся ты мне во снах» 1972 г. воплотили завуалированный смысл собственных ощущений, в которых иногда «читаются» биографические элементы и исторические события. Их поэтическим высказываниям присуща деформация общепонятных смыслов, которые на уровне семантической двуплановости формируют подтекст, который влияет на своеобразие идиостиля. Общность и схожесть И. Я. Франко и Е. О. Сверстюка отмечается именно в подтексте, которому характерна «украинская» самоидентификация, отождествления себя-поэта с мощным украинским пластом культуры, который породил преодоление национального комплекса неполноценности на уровне индивидуального мироощущения. Подтекст стихов поэтов воплощено на уровне тропов. Общей является аллюзия-перекликание первой строки Е. О. Сверстюка «Не являйся ты мне во снах», которая отсылает к первой строке И. Я. Франко «Зачем являешься ты мне / Во сне?».

Ключевые слова: И. Я. Франко, Е. О. Сверстюк, подтекст, тропы, поэзия, художественный образ.

Svitlana Kryvoryshko. The ukrainian poets I. J. Franko and E. A. Sverstyuk embodied in the lyrics “Why you come to me / In a dream?” (1896) and “Don't come to me in my dreams” (1972) a veiled sense of their own feelings, sometimes biographical elements and historical events can be revealed in it. The deformation of comprehensible meanings is characteristic to their poetic expression which form the subtext on the level of semantic duality. The subtext affects the originality of idiostyle. The commonality and similarity between I. J. Franko and E. A. Sverstyuk is observed in the subtext with typical “Ukrainian” self-identification, the identifying “himself-as-a-poet” with a powerful layer of Ukrainian Culture, which spawned overcome of national inferiority complex at the level of individual perception of the world. The subtext of poetry embodied at the level of tropes. The common is an allusion to first line E. A. Sverstyuk “Do not come to me in my dreams”, which sends to the first line by I. J. Franko “Why you come to me / In a dream?”.

Key words: I. J. Franko, E. A. Sverstyuk, subtext, tropes, poetry, artistic image.

Стаття надійшла до редакції 10.01.2016 р.